

Verslag seminar circulaire gebiedsontwikkeling

“Wat gaan we nu eigenlijk anders doen?” Met deze vraag prikkelde dagvoorzitter Ruben Maes de volle zaal aan het begin van de ochtend. Een divers publiek van 200 aanwezigen liet zich in een ochtend in BlueCity in Rotterdam bijpraten over de stand van zaken en ambities in circulaire gebiedsontwikkeling. Het ontwikkelen van gebieden is niet nieuw en ook in hergebruik van materialen zijn we niet slecht. In een circulaire economie gaan we echter een stap verder. We creëren waarde waar we deze nu nog weggoien.

Van Circulaire Economie tot circulaire gebouwen en gebieden: kwestie van opschalen?

Door prof. dr. Ellen van Bueren, hoogleraar Urban Development Management, TU Delft:

“Fundamentele veranderingen zijn nodig zodat er prikkels zijn om onze behoefte aan primaire grondstoffen naar beneden te brengen.”

- [Download de presentatie \(pdf\)](#)

De kern van de circulaire economie is verbluffend eenvoudig, aldus Ellen van Bueren in haar inleiding: als we wat kunnen verdienen aan het hergebruik van materialen richten we onze economie daarop in. Momenteel is de economie echter lineair ingericht waarbij mijnbouw, verbruik en afval al decennia de vaste manier van werken is. Dat kan en moet veranderen door te denken in cycli. Van het sluiten van een cyclus en daarmee de circulaire economie zijn al veel voorbeelden. Is het een kwestie van deze voorbeelden opschalen of speelt er meer?

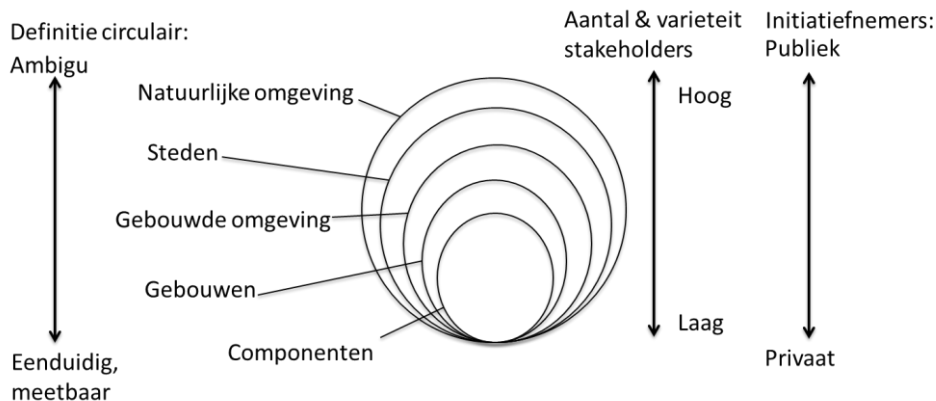

Circulaire economie is een containerbegrip met veel verschillende definities. De betekenis van circulariteit verschilt dan ook per manier van kijken:

2

- Van welk product willen we de cyclus sluiten? Een grondstof zoals metaal? Een onderdeel zoals een stalen balk? Een element zoals een deur? Of een heel gebouw? Of moeten we op moleculair niveau aan de slag gaan?
- En op welk schaalniveau organiseren we de cyclus? Op het niveau een gebouw, complex, wijk, gemeente, regio, Nederland of mondiaal? Lokaal is veel te bereiken, maar een hoogoven in iedere achtertuin is ook niet wenselijk.

Doordat in het gesprek over circulaire economie oplossingen en schaalniveaus door elkaar lopen zien we het onderwerp vaak als gecompliceerd. Op een hoger schaalniveau is circulariteit lastiger te definiëren en organiseren. Het onderstaande schema geeft dit weer. Twee andere complicerende factoren zijn dat op een hoger schaalniveau het aantal en de variëteit van stakeholder toenemen. En dat een hoger schaalniveau vraagt om een collectieve publieke actie waar een laag schaalniveau nog door private personen en organisaties kan worden ingericht.

Kortom, een complexe opgave. Dat terwijl de circulaire economie ons veel kan brengen en een hoge (financiële) potentie heeft. We moeten al doende leren over: concepten, strategieën, instrumenten, organisatievormen en waardemodellen. Een eerste stap is het in kaart brengen van grondstoffen. Een onderzoek naar de potentie van 'urban mining' in Amsterdam en www.oogstkaart.nl zijn hier voorbeelden van. Vervolgens is het alleen een kwestie van het opschalen van de huidige voorbeelden. Fundamentele veranderingen zijn nodig zodat er prikkels zijn om onze behoefte aan primaire grondstoffen naar beneden te brengen.

Casus Haarlemmermeer: circulaire gebiedsontwikkeling Lincoln Park

Door Paola Huijding, senior projectleider, Platform31

- [Download de presentatie \(pdf\)](#)

Onze 'ecological footprint' is momenteel te groot. We vragen teveel van de aarde waardoor we deze uitputten. Een gemiddelde Nederlander heeft een ecologische voetafdruk van circa 6 globale hectare (GFN 2012), terwijl de beschikbare biocapaciteit van onze planeet slechts 1,8 globale hectare per persoon bedraagt. In 2050 wordt dit 1,5 globale hectare per persoon als gevolg van bevolkingsgroei. Om de ecologische voetafdruk in Nederland terug te dringen naar de draagkracht van de aarde schetste Ecolife in 2014, in opdracht van Milieudefensie, scenario's voor een mogelijke oplossing. Uit deze studie zou op het gebied van infrastructuur en bouw een productiereductie van 7 en 8 procent respectievelijk in 2030 en 2050 plaats moeten vinden. Gezien de bouwopgave in Nederland voor de komende jaren, ligt de oplossing niet in minder gaan bouwen, maar in anders gaan bouwen. Anders bouwen vraagt om goed opdrachtgeverschap. Voor het teweegbrengen van verandering, en de daarvoor benodigde innovatie vanuit de markt, zijn immers de juiste omstandigheden nodig.

3

Vanuit die gedachte startte Platform31, in samenwerking met Metabolic, SGS Search en ATLawyers, de serie masterclasses 'Circulaire aanbesteden'. Het doel was om een proces tot circulair aanbesteden in te richten. Door een divers aantal partijen met elkaar na te laten denken over de vraagkant op gebouw- en gebiedsniveau zijn we tot een vier stappenplan gekomen. De [korte film](#) illustreert deze masterclasses.

De ontwikkeling van Lincolnpark in Haarlemmermeer is gebruikt als casus. De wethouder en het college van B&W maken zich hard voor een circulaire aanpak. Deze visie en daadkracht zijn essentieel voor het betrekken van partijen en voor innovatie.

De vier stappen in het proces zijn:

- Stap 1: Bepaal je ambities: Waarom ontwikkel ik?
- Stap 2: Selecteer je partners: Hoe ga ik samenwerken?
- Stap 3: Stel je criteria vast: Wat vraag ik aan mijn partners?
- Stap 4: Monitor je resultaten: Heb ik mijn doel gehaald?

Eind maart publiceert Platform31 een nadere uitwerking en toelichting van deze stappen op www.platform31.nl/publicaties.

Uit de masterclasses kwamen vele inzichten naar voren. Een vijftal hiervan zijn:

- Bestuurlijk draagvlak is essentieel. In de masterclasses zaten medewerkers van negen afdelingen van de gemeente Haarlemmermeer bij elkaar. Dit bracht veel meerwaarde en was niet mogelijk geweest zonder de visie en motivatie van de wethouder en het college van B&W van de gemeente Haarlemmermeer.
- Betrek bouwpartijen, maar ook adviseurs en andere stakeholders eerder bij het proces. Het sluiten van een cyclus vraagt om een diversiteit aan kennis en invalshoeken. Een organisatie moet dat niet alleen willen doen.
- Het creëren van ruimte voor innovatie is cruciaal. Dit vraagt van de opdrachtgever om goed na te denken over de ambities, de soort partner en de manier van samenwerken van de partner. De juridische aspecten van de uitvraag zijn hier van belang.
- Hou het eenvoudig: kijk per locatie wat mogelijk. In één keer de sprong naar een circulair gebied is lastig. Om te starten moet je kunnen committeren met een dosis van eenvoud en zelfs een beetje imperfectie. Waarborg de kwaliteit van het te behalen resultaat door duidelijke en meetbare criteria vast te stellen. Er bestaan al voldoende systemen hiervoor, onder andere de LCA – Levenscyclusanalyse – waar de CO₂-uitstoot een onderdeel ervan is.

Ten slotte: Platform31 combineert in 2018 de opgave van circulaire ontwikkeling met de opgave van bestaande wijken die aardgasvrij moeten worden.

Casus Apeldoorn en Dordrecht: ontwerpend onderzoek circulaire economie in naoorlogse woonwijken

4

Door Over Morgen, Urbanos en MUST in opdracht van het College van Rijksadviseurs

- De publicaties naar aanleiding van het project Rijk & Wijk zijn te downloaden op [de website](#) van het College van Rijksadviseurs.

Het College van Rijksadviseurs liet ontwerpend onderzoek doen naar twee naoorlogse woonwijken. Met een brede scope op circulariteit onderzochten MUST en Urbanos (onder begeleiding van Over Morgen) de kansen en impact van de transitie naar een circulaire economie onderzocht.

Bij de Apeldoornse wijk de Maten nam MUST de openbare ruimte als uitgangspunt. Deze bloemkoolwijk uit de jaren zeventig is sociaaleconomisch en technisch op orde, maar men ziet slijtage in de openbare ruimte. De focus ligt hierdoor op de circulaire economie van de openbare ruimte. De wijk is bijvoorbeeld ontworpen op veel autogebruik. Bij vervanging of vermindering van de parkeerbehoefte kunnen miljoenen betonklinkers worden 'geogost'. Met een slim verdienmodel zijn kosten om te zetten in opbrengsten.

Aan de hand van een denkkader is MUST tot vier scenario's met oplossingen voor de wijk gekomen. Het denkkader kent twee assen: gaat verandering in grote of kleine stapjes (disruptieve innovatie of gefaseerde transitie) en worden acties collectief of privaat opgepakt. Door de twee assen te combineren ontstaan vier vlakken en daarmee vier scenario's: Buur VVE, Koo-op, Business as Usual en Online. De scenario's zijn te downloaden op [de website](#) van het college van Rijksadviseurs.

5

De deelnemers kregen de tip mee om bij de transitie naar een circulaire economie meer te denken aan doelgroepen. Sommige groepen kunnen meer vatbaar zijn voor bepaalde circulaire veranderingen dan anderen. Daar kan je op inspelen.

Dit vormt een brug naar het werk van Urbanos rond het Dordtse Wielwijk. Deze wijk heeft veel bewoners met een lagere sociaaleconomische positie. De uitdaging is dat een circulaire transitie ook hier relevant moet zijn en dus moet aansluiten op wat mensen beweegt. Het uitgangspunt om dit te bereiken is door initiatieven in de wijk samen te brengen in hubs. Een hub is een plek waar grondstoffen, in vorm van afval of activiteiten, en talent, in de vorm van bewoners, samen komen met als uitkomst nieuwe activiteiten. Deze hubs creëren maatschappelijke meerwaarde.

Urbanos ziet drie locaties in de wijk die een hubfunctie kunnen krijgen of waar de huidige functie kan worden uitgebreid. Het winkelcentrum kan bijvoorbeeld ook een plek zijn waar producten terugkomen. Daarbij is het belangrijk om in te spelen op lokale initiatieven en behoeften, maar ook om te activeren en een plek te geven. Een uitdaging daarbij is dat de kosten en baten van de circulaire economie niet eerlijk zijn verdeeld. De parallel wordt hier getrokken met een reep chocola van Tony Chocolonely. Deze is niet in gelijke blokjes te verdelen; wat een metafoor is voor ongelijkheid in de wereld. Deze ongelijkheid biedt zowel een kans als een probleem dat, met name in een wijk met een lagere economische draagkracht, meer aan het licht zal komen.

Panelgesprek

“Deze ochtend is een bewustwordingsochtend”, aldus dagvoorzitter Ruben Maes. Praktijkervaringen en voorbeelden zijn gedeeld. Het panelgesprek gaat ter afsluiting in op zowel de urgentie van de transitie naar circulaire economie als wat er nu moet gebeuren.

Rijksbouwmeester Floris Alkemade: “We weten het wel, maar we doen het niet. Doen vraagt om improvisatievermogen van ons allemaal.”

Hamit Karakus haakt hierop aan door te benadrukken dat als we gaan doen, we ook gaan leren. In de presentaties was dit al zichtbaar. Door met koplopers de sprong voorwaarts te maken, komen we verder waarbij we degene die niet overtuigd zijn misschien ook even moeten laten.

De transitie naar een circulaire economie is nog een zoektocht. Fries Heinis geeft aan dat veel van zijn achterban graag meer wordt betrokken aan de voorkant van het proces. Vroeg in het proces gezamenlijk nadenken over circulair bouwen helpt bij het komen tot oplossingen. Daarbij is het belangrijk om het proces goed in te richten.

Panelleden

- Floris Alkemade (Rijksbouwmeester)
- Daan Zandbelt (Rijksadviseur)
- Jeroen Pepers (algemeen directeur Aedes)
- Fries Heinis (algemeen directeur Bouwend Nederland)
- Ferdi Licher (directeur Bouwen en Energie, ministerie BZK)
- Hamit Karakus (algemeen directeur Platform31)

Jeroen Pepers geeft aan dat het belangrijk is om een stabiel einddoel in deze zoektocht te hebben. Dat is wat Aedes betreft CO₂-neutraal 2050. Via de Routekaart werken de leden van Aedes naar dit doel toe. Circulair is belangrijk in dienst van het doel: CO₂-neutraal.

De vraag aan het Rijk is om richting te geven en dit mogelijk te maken. Ferdi Licher is daarin optimistisch. Nieuwe gebieden moeten we niet ontwikkelen zoals in het verleden. De minister is gericht op groen bouwen in het groen. We kunnen binnenstedelijk veel doen maar niet alles. Daarnaast gaat het Rijksvastgoedbedrijf circulair aanbesteden en biedt de warmtetransitie een belangrijk aanknopingspunt. Er is een momentum om het anders te gaan doen. Dat komt ook deels door de aardgasproblematiek in Groningen. Veel woningen zullen herbouwd moeten worden waarbij we slim kunnen 'nieuwbouwen' en materialen kunnen hergebruiken. Daarmee kunnen we veel ervaring opdoen.

Daan Zandbelt sluit hierop aan door te benadrukken dat we circulair niet los kunnen zien van andere opgaven waar we voor staan. Het is geen los project. Opgaven zoals CO₂-neutraal, aardgasvrij en circulair, maar ook de bouwopgave, betaalbaarheid en sociale opgaven overlappen. Het is belangrijk de opgaven te verbinden.

Daarbij moeten we volgens Fries Heinis de hele keten te betrekken. Niet alleen bouwers, maar ook bijvoorbeeld installateurs en slopers. Jeroen Pepers hoopt dat door dat soort samenwerking ook meer oplossingen op de markt komen. Hij ziet momenteel te weinig mogelijkheden beschikbaar om een woning circulair aan te pakken. Vanuit de circulaire gedachte is het een idee om ons doel van CO₂-neutraal vaker te benaderen op het gebiedsniveau. Supermarkten hebben bijvoorbeeld een groot dakoppervlak voor zonnepanelen. Circulaire oplossingen liggen zowel op gebouw- als gebiedsniveau.